

A solutréen első biztos megállapítása Erdélyben.

Ismeretes, hogy az utóbbi évek kutatásai Erdély területének számos helyén eredményeztek alsó palaeolitot. Ezeknek a kulturáknak föltalálása, megállapítása és irodalmi földolgozása főleg Dr. *Roska Márton* nevéhez fűződik. Szerencsés fölfedezésekkel ezekhez a sikerekhez némileg magam is hozzájárultam.

Ugyanezt mondhatjuk a középső palaeolitról, valamint a felső palaeolitnak alsó periódusáról is; sőt sikerült a Ponor-Ohabai „Bordu-mare” barlangjában, aurignacien és gazdag moustérien mellett a *Homo primigenius* Schwalbe lábujjpercét is megtalálnom. — Ennek, valamint kísérő faunájának meghatározása és földolgozása Dr. *Gaál István*-nak köszönhető.¹

Csodálatos azonban, hogy amíg Magyarország Franciaország után a felső palaeolitnak egyik klasszikus lelőhelye, addig biztos, minden kétséget kizáróan ilyen kulturabeli produktum Erdély egész területéről nem került elő. Ezt, amint alább látni fogjuk, az irodalomnak idevágó adatai is megerősítik, hiszen Erdélyből eddig bemutatott egyetlen solutréi típusú kőeszköz sem került elő biztosan megállapítható rétegezésből, faunától, vagy a legkisebb széndarabocskától kísérve.

Sőt! Erdély egyik solutréen je nem rendszeres ásatásoknak, hanem csak „gyűjtés”-nek köszöni szerencsés (?) „megtalálását” és ezen felül is egyetlen egy, illetéknéppen, „előkerült” darab sem a típusos solutréi babérlevélhegy.

Ami pedig a magdalénienről illeti, a Dr. *Koch Antal*tól fölsótt *Hideg szamosi*-barlang leletei² (néhány csont mellett egyetlen nem sokat mondó silexszilánk), olyan természetűek, hogy azokra nézve még egy *Breuil H.*³ tekintélye sem fogadtathatja el velünk a periódus-megállapítás lehetőségét.

¹ Dr. *Gaál István*: Der erste mitteldiluviale Menschenknochen aus Siebenbürgen. Publicatiile Muz. Jud. Hunedoara. Vol. IV. p. 61—112. Deva, 1928.

² Dr. *Koch Antal*: A hideg szamosi csontbarlang ismertetése. Orv. Term. Ért. Vol. XII. p. 1—12. Kolozsvár, 1891.

³ *H. Breuil*: Stations paléolithiques en Transylvanie. Bul. Soc. de Stiinte. Vol. II. p. 217. Cluj, 1925.

A fentiek megérdemlik a velük való közelebbi foglalkozást.

Dr. *Roska Márton* és *Teutsch Gyula* az elsők, akik majdnem egyidejűen lepnek meg bennünket erdélyi palaeolittal és míg *Roska* a csoklovina-i-barlangból moustérien mellett aurignacient mutat fel,⁴ addig *Teutsch* feltárja a Szitabodza községbeli „Cremene” völgy egyik terraszát, ahonnan gazdag aurignacient mutatott be.⁵

Ezen időponttól, különösen *Breuil* erdélyi látogatása (1924) óta az ilyen irányú kutatások nagyobb lendületet nyernek, melyeknek eredményei bennünket ezúttal csak annyiban érdekelhetnek, amennyiben azok a felső palaeolitikumra vonatkoznak. Így a már említett Ponor-Ohabai barlangon kívül⁶ *Breuil* H. és *Roska*⁷ az Igric-barlangból mutat ki aurignacient, és pedig az alsó periódusból. Utóbbi megemlíti ezenkívül a *Juliu Martian* által a besztercenaszódi Capanban és Németiben talált, de még hitelesítésre váró aurignacient is.⁸

Ugyancsak ez a két szerző⁹ solutréent is említ Erdélyből. Ezzel kapcsolatban azonban legyen szabad a következő észrevételeket tennem.

A *Teutsch*—*Gräf*-féle lándzsahegynek közel 1 : $\frac{3}{4}$ arányt mutató alakja, továbbá a nem nyomás útján nyert és csak nagyoltan megmunkált fölülete, végül a le nem tompított élek ezt a tárgyat alig utalhatják a *Szeleta*-barlang alsó szintjének eszközei mellé. S ugyanígy vagyunk az egyoldalúan retusált, zömök árvésővel is.

Roska által a *Chicherului* völgyben talált „solutréi technikával patintintott szilánk”-ra megjegyezhetjük, hogy ez a lelet alak és megmunkálás tekintetében, továbbá töredékes volta miatt alig engedi meg a periódus megállapításának lehetőségét.

A *Chicherului*-völgyből kimutatott palaeolit töredékében is azt igazolja, hogy felső része kerekdeden ívelt lehetett, legnagyobb széles-

⁴ Dr. *Roska Márton*: A diluviális ember nyomai a csoklovina-i Cholnoky-barlangban. Dolgozatok—Travaux. Vol. III. p. 201—249. Kolozsvár, 1912.

⁵ *Teutsch Gyula*: A magyarbodzai aurignacien. Barlangkutatás. Vol. II. p. 51—64. Budapest, 1914.

⁶ Dr. *Gaál István* (1. c.) kívül lásd még: Dr. *Roska Márton*: Paleolitul judetului Hunedoara. Publ. Muz. Jud. Huned. Vol. I. p. 11—15. Deva, 1924. — Erdély régibb kőkorszaka (Az ősrégészet kk. I. k.) p. 319, 322, 326—328 és 380. — Cercetări paleolitice făcute în Ardeal. Anuar. Inst. Geologic al României. Vol. XIV. p. 120—121. București, 1931. *H. Breuil*: 1. c. p. 215.

⁷ Az ősrégészet kézikönyve. I. k. p. 329.

⁸ Ugyanott, p. 334.

⁹ *H. Breuil* (Stations paléol. en Transylvanie, p. 197—198): Dr. *Teutsch* a recueilli un assez grand nombre d'éclats de taille et de lames témoignant d'un atelier de débitage paléolithique supérieur. J'y ai noté seul outil retouché, éclat appointé à retouche terminale oblique perpendiculaire, ayant pu servir de burin, mais manquant de l'éclatement latéral typique de cet instrument (fig. 3, n° 2). Du 2ème endroit, mais sensiblement plus ancien, à en juger par la patine fortement colorée, provient un instrument en forme de grossière et épaisse petite feuille de laurier, fabriqué par percussion (fig. 3, n° 1). Il s'agit vraisemblablement d'un objet à rapprocher de ceux des niveaux les plus inférieurs de la *Szeleta* Höhle, près Miskolcz (Hongrie). Cette analogie, entre région également carpatiques, ne saurait surprendre“.

ségét a felső harmadban érte el és csak nagyolt, valószínűleg nem nyomás útján pattintott felülettel van dolgunk, amelynek egyik éle végig, a másik pedig csak felső részében retusált. Olyan tárggyal van tehát dolgunk, melynek alakja és technikai kivitele révén nem tehetjük meg minden fenntartás nélkül ezt a megállapítást: „középső solutréi“ (Vârful de lance solutréen mijlociu). Már csak azért sem, mert ezt az alperiodust, éppen a nyomással finoman és sűrűn pattintott és letompított élő felület jellemzi.

A Chicherului-völgy patakjában talált lándzsahegynek kicsi teste (45 cm), mindkét végének hegyes végződése, a fölületeknek egyforma megmunkálása (?), mindkét élnek retusoltsága, gyanússá teszi ezt a palaeolitot is, hiszen hasonló alakú és nagyságú „pengék“ előkerültek a moustérienből is. (La Quina). Hogy ez utóbbi kultur-produktumokon a pattintás nem terjed az egész felületre és a gerincér is megvan még, ne hozzon bennünket zavarba, hiszen ez a Chicherului-patakban talált lándzsahegyen a „finomabb kidolgozást“ és így a solutréiséget — esetleg — elvégezhetette a víz mechanikai és fizikai ereje is.

Bár nagyobb, kora-acheuléenre emlékeztető produktumokról van szó, ugyanezt mondhatjuk a jószáshelyi Cremenii-patak medrében (!) talált egyik törött és egy másik egész lándzsahegyről is és így ezeknek a „középső solutréen“-be való utalását szintén csak fenntartással fogadhatjuk el.

Mindezek alapján önként következik, hogy mindaddig, amíg Erdélynek itt felsorolt másodlagos előfordulású lelőhelyeiről nem fog olyan palaeolit is előkerülni, amely tipusos solutréen, addig teljesen jogos az a megállapításunk, hogy az irodalomban is már bevezetett eddigi adatok nem biztosak és kétséget nem kizáróak.

A zavar esetleg arra is visszavezethető, hogy Erdély felső palaeolit lelőhelyei eddig csekély számúak és az előkerült anyag nem tipusos. De az is lehetséges, hogy ennek a kultúr periodusnak tagoltságán kellene változtatnunk.

Önkéntelenül felvetődik itt *Hillebrand Jenő*-nek, a bajóti Jankovich-barlangból felszínre hozott produktumokkal kapcsolatban fölvetett eszméje, vajjon nem kellene-e a solutréen periodusba egy negyedik alkorszakot is beiktatni?¹⁰

Időszerűvé ezt a kérdést az a körülmény tette, hogy a Jankovich-barlangból számos olyan palaeolit is került elő, „melyeken — mint *Hillebrand* írja — egyik vagy másik felület kisebb-nagyobb részlete a solutréei ízlésnek megfelelő meg-

¹⁰ A bajóti Jankovich-barlangban 1914. és 1915. években végzett kutatások eredményei. Barlangkutatás, III. k. p. 136. Budapest, 1915. V. ö. Dr. *Kadič Ottokár*: Az 1913. évben végzett barlangkutatásaim eredményei. Barlangkutatás, II. k. p. 187—188. — *Hillebrand*: A kiskevélyi barlangban 1912. évben végzett ásatások eredményei. Ugyanottan. I. k. p. 153—163.

dolgozást visel“... (azonban) „nagy része még feltünteti a régibb aurignacien korszakban divatos köröskörül való szilánkolást“.

Hillebrand ezen produktumokat „régibb solutréen“ elnevezés alatt, az ő négy alkorszaki felosztásában, a „protosolutréen (Szeleta-barlang mélyebb rétege)“ fölé helyezi, következvén aztán sorrendben a „javasolutréen (Szeleta-barlang felső rétege)“ és, mint legfiatalabb kulturréteg a „későisolutréen (a Puska porosi-kőfülke dekadens és nagyoltan kidolgozott lándzsahegyei)“.

Ezen alkorszaki sorrendiség, tagadhatatlanul, kissé zavaróan hat, hiszen kultur-produktumot, amely „még feltünteti a régibb aurignacien korszakban divatos köröskörül való szilánkolást“ föléje helyezni, tehát fiatalabb alkorszakbelinek minősíteni azon protosolutréi produktumoknál, amelyek forma és technikai kivitel tekintetében már szakítottak az aurignacien ízléssel, amint azt már hangsúlyoztuk, csak akkor lenne helytálló, ha ezt a két alkorszakot meddő réteg választaná el egymástól. Ebben az esetben akkor is csak az ízlésnek, a „divat“-nak visszaugrásáról lehetne szó, vagyis egy már elmúlt, már elfelejtett kulturállapotra való visszatérésről. Ez azonban nem áll, mert „e két típus együtt fordul elő“, a bajóti Jankovich-barlangban.

Fejsze, ásó, kalapács, fűrészlapp, sarló, tű, ék stb. megmaradhattak ősi mivoltukban mind máig, mert az évezredes tapasztalat teremtette meg az életszükségletnek ezen elsőrendű kézieszközeit, melyeknek egyesit még a legfejlettebb kultúra sem fogja sohasem kiszoríthatni a mindennapi használatból és így ezeket a jövőben is nem az „ízlés“, sem pedig a „divat“, hanem egyedül a használhatóság és a célszerűség kérdése fogja anyagukban és technikai kivitelükben befolyásolhatni.

A palaeolit ugyanis nem divatickk, amely „ízlés“ tekintetében visszaugrásokat mutat, hanem azok az emberiségnek, olyan elsőrendű kézi szerszámjai, eszközei és fegyverei, amelyeket csakis a használhatóság, a célszerűség és a szükségesség teremtett meg és amelyeket aztán a fejlődő kultúra és a megváltozott életviszonyok tökéletesítettek, vagy elsovasztottak.

A „régibb solutréen“-ről tehát azt mondhatnók, hogy már nem felső aurignacien, de még nem protosolutréen: a magasabb kultúra átmentette az alacsonyabb kultúra egyes produktumait (elválasztó réteg nincsen és „e két típus együtt fordul elő“). Az ilyen köntösben megjelenő palaeolitot *pseudo-protosolutréen*-nek nevezhetnők.

Ide sorolhatnók, esetleg, a *Teutsch-Roska*-féle szitabodzai leleteket is elnevezésre nézve még akkor is, ha azok létrejövetelüket csak fizikai és kémiai erők behatásának köszönhetik, hiszen előfordulási helyük aurignacien.

Tehát ismétljük: biztos, minden kétségen felül álló solutréen egész Erdély területéről eddig nem volt kimutatva, magam is hiába kutattam ilyen után ez év folyamán is, leginkább a Zsilvölgyében, ahol számos barlangot kerestem föl.

Csak az 1932. év ősze hozta meg a nagy meglepetést. Egyik barlangkutató utamon belül — csupán kegyeletes érzelmektől vezettette — fölkerestem néhai Dr. *Torma Zsófia* egykori kedvenc ásatási területét, a nándori-völgyet és annak barlangjait, ahonnan ez a tudós nő, a tudományos világ nagy elképedésére alluviumból (?) neolitikum mellett az *Ursus spelaeus*t, *Bos primigenius*t, *Cervus euryceros*t stb. mutatta ki. Ez az anyag aztán — egy recens nyúlcsonttal

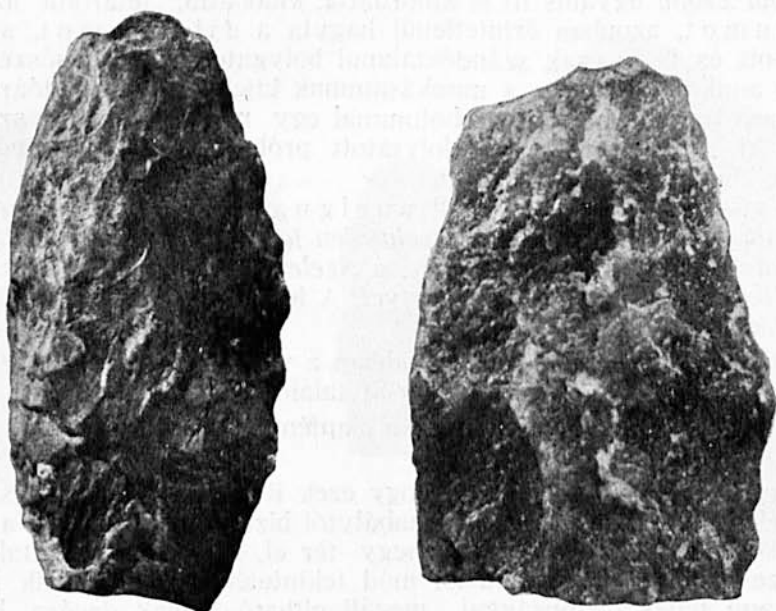

Abb. 1. kép.

fűszerezve — megtette az utat Stuttgartig. Igazi archaeologiai botrány lett belőle, amelyről utóbb maga, *Torma Zsófia* így ír: „So ergeht es dem, der aus Versehen seiner Arbeiter Hasenknochen vom 1853 in Eile der Verpackung auszuschleiden vergass. Deshalb wundert es mich garnicht, dass E. H. (Euer Hochwohlgeborn) in meiner Sammlungsfähigkeit zweifeln“. (Dr. T. Zs. birtokomban lévő egyik levélfogalmazványa Dr. O. Frass-hoz).

Ilyen előzmények után nem is táplálhattam különösebb reményeket a nándori-barlangokhoz és ezt igazolta is az „alsó barlang“ (Pesterea din jos). A tudományoskodó szenvedély mindent felforgatott

ebben a barlangban. Az alluvium teljesen kihordva, a diluvium pedig még csak itt-ott fekszi meg a barlangalapot vékony, meg-megszakadó foltokban, amelyekben a tiszta látást megakadályozza az azokba belékevert, belétaposott töredék-neolitikum. Ennek dacára mégis sikerült egy érintetlen területre akadnom, ahol tűzhelyek nyomaira, széndarabokra, valamint egy típusos moustérien vakaróra bukkantam.

Ennek a munkának elvégzése után a barlangból a völgybe ereszkedtem le, ahonnan egy másik barlangszáda látható: a „Felső-barlang” (Pesterea din sus) nyílása.

Az előzmények után mit se remélve erősen lehangoltan léptem be ebbe a barlangba, ahol aztán életem egyik legnagyobb meglepetése ért. Dr. Torma Zsófia ugyanis itt is kihordatta, kidobatta, „letarolta” az egész alluviumot, azonban érintetlenül hagyta a diluviumot, amelyet csak itt-ott és talán csak szándéktalanul bolygatott föl az ásószerszám.

Én amikor kimertem s munkásaimnak kijelöltem a kutatóárok határait, megtörtént a hihetetlen: botommal egy moustérien szakócat emeltem ki. A megkezdett és lefolytatott próbaásatás pedig minden reményt felülmúló eredményt adott.

Alsó-palaeoliton kívül aurignacient és Erdélynek első biztos, minden kétségen felül álló solutrén-jét is sikerült megtalálnom és pedig annak klasszikus képviselőjét, a Szeleta-barlangbelihez mindenben hasonló babérlevél alakú lándzsahegyet. A legfelsőbb rétegből pedig előkerült a magdalénien.

Sőt azt hiszem: nem tévedek abban a véleményemben, hogy a legalsóbb rétegekben eolitot is sikerült találnom.

Hanem szóljunk első sorban a napfényre került solutrói típusú palaeolit-eszközökről. (1. kép.)

Mindenekelőtt kiemelhetjük, hogy ezek itt általában a szokásos formában jelentkeznek. Az általános szabálytól bizonyos fokig csak a viaszopálból készült babérlevél lándzsahegy tér el, még pedig azért, hogy alsó része alak és megmunkálási mód tekintetében különbözik a felső résztől, ami teljes biztonsággal megállapítható, annak dacára, hogy a „babérlevél” alsó részének vége letörött.

Ha ugyanis figyelemmel kísérjük a lándzsahegy elülső felületének balélét, úgy annak alsórészén mély retust veszünk észre, melynek legmélyebb pontja mintegy határát képezi az elképzelhető „babérlevél” kiformálódásának, amelyen alul már csak a lándzsanyélbe beillesztett „levélnyél” következhetett.

Hogy a felület jobb élének alsórésze nem mutatja ugyanezt a megmunkálást és így formájában más, ne zavarjon bennünket, hiszen éppen ez a jóval magasabb kiindulással kezdődő, retus nélküli és ferdén lefelé keskenyülő élvégződés a balél legalsó részével együtt alkotta azt a „levélnyél” formát, amely legalkalmasabb lehetett a „levélnek” a lándzsanyélbe való jobb rögzítésére.

A mi babérlevelünknek ez a nyélszerűsége önként eszünkbe juttatja a monthonautbéli csökevényes nyélnyúlványos javasolutréen eszközöket, ahol a nyél azonban nem a teljes babérlevélnek, hanem már csak felső részének folytatásaként jelentkezik, amely forma aztán a későbbi solutréenben, az úgynevezett „point à cran (Kerbspitze)” alakját veszi fel.

Van azonban még más bizonyíték is arra, hogy a mi esetünkben a „levélnyél” csakis a lándzsanyélben való jobb megrögzíthetés célját szolgálhatta. Ha figyelemmel kísérjük az alsó rész fölületi kidolgozását, úgy mély szilánkolás és pattintas által keletkezett mélyedést látunk, amely ívelésszerűen fut a két él felé és pedig lépcsőszerűen emelkedve, ami szín-

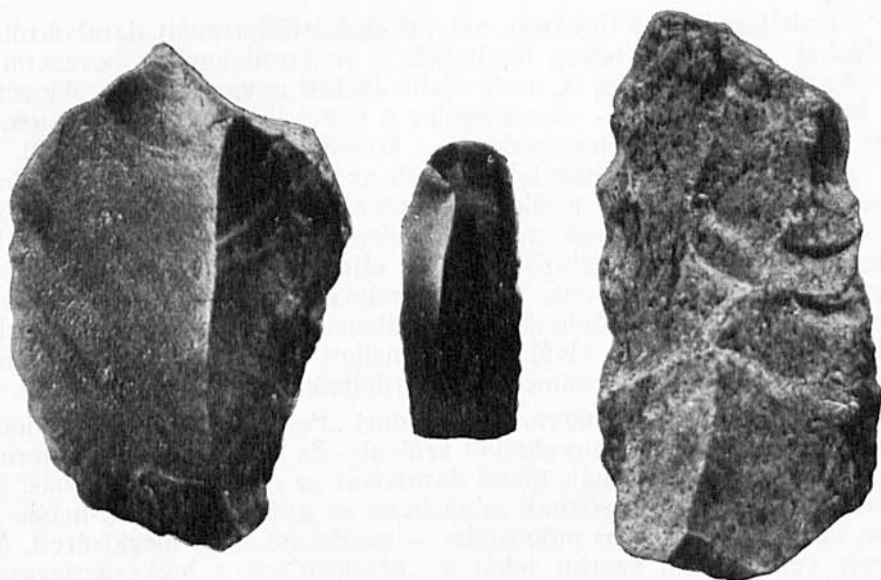

Abb. 2. kép.

tén nem szolgálhatott más célt, mint a lándzsahegynek a lándzsanyélben, több támasztékponton való rögzítését, fokozva — esetleg — a balél legalsó mély retusán átvezetett ínnak, húrnak (zsinegnek) alákötésével.

Ezzel az eljárással a fegyvernek hathatósága tagadhatatlanul erősen növekedett, hiszen amíg az átütő erő a lándzsahegynek a nyélbe való egyszerű beléillesztése esetében már a találatkor csökkent, addig ezzel a jobb rögzítési eljárással még a lándzsanyél súlya is teljességében érvényesülhetett.

Fölvethető tehát a kérdés, hogy nem jelent-e ez magasabb kulturális fejlődést, már azért is, mert jelen esetben csak egyhegyű lándzsapengé-

vel van dolgunk, amely átmenetet jelenthet a monthonauti kulturtermékekhez.

Magam bizton remélem, hogy az az anyag, amelyet a nándori-barlangokban végzendő, jövő esztendői rendszeres ásatásom fog eredményezni, nemcsak ezt a kérdést fogja tisztázhatni, hanem közelebb fog hozni bennünket egyes tordosi tárgyaknak (pengék) helyesebb megítéléséhez, sőt talán az eolitikum jobb megértéséhez is.

Amint az előadottakból megítélhető, a nándori „Felső-barlang”-ot már az eddigi eredmények is Erdély elsőrendű palaeolit-lelőhelyévé avaták. Arra el vagyok ugyan készülve, hogy az itteni eolit-előfordulás megemléltése bizonyos kétkedést fog kiváltani, de mégis szólanom kell erről is.

Kezdetleges, de fölfogásom szerint eszközül használt darabokról, — amelyeket „nándorit” néven óhajtanék a szakirodalomba bevezetni — van itt szó. Ezekről addig is, amíg újabb ásatási anyag és még több rétegtani bizonyíték alapján — remélhetőleg a közel jövőben — szólhatok, legyen szabad előzetes jelentésképpen a következőket megjegyezmem.

A nándori eolitos réteg jelentőségét az a körülmény biztosítja, hogy itt nem nagy kiterjedésű területen jelentkező tűzkő darabokról van szó, hanem olyanokról, amelyek magasan fekvő kicsiny barlangból kerültek napfényre. Azaz olyan helyről, ahova eljutásuknak legtermészetesebb magyarázata: emberkéz vitte föl. Keresztlevelüket az a körülmény is hitelesíti, hogy biztosan meghatározható diluviális kulturréteg alatt, ezektől meddő rétegekkel mégis elválasztva, emellett hamurétegekben és széndarabokban bővelkedő képződményben fordulnak elő.

Fölfogásom szerint ugyanis a nándori „Felső-barlang” már pliocén-kori emberösünek is tanyahelyül szolgált. És ez az emberös a terepen lelt s természetből kiformált tűzkő darabokat az ő céljaira — dobás, ütögetés, stb. — is alkalmasoknak minősítette és gyűjtötte. Egyik-másik darabon talán már bizonyos módosítást — pattintást — is megkísérelt. Más szóval: véleményem szerint tehát a „nándorit”-ot a legkezdetlegesebb, de kétségtelen kultura-terméknek kell minősítenünk.

Hogy a két nándori-barlang ősrégészeti jelentőségét szemléltetően is kidomborítsam, az eddig megállapított kulturrétegeket a következő sorozatba foglalhatom össze:

<i>Pliocén</i>	. . . . .	<i>Nándorit</i>	. . . . .	<i>Eolit</i>
	{	(Még nem részletezhető)	. . . . .	<i>Archaeolit</i>
		<i>Moustérien</i>	. . . . .	<i>Középső palaeolit</i>
<i>Diluvium</i>		<i>Aurignacien</i>	. . . . .	{ <i>Felső palaeolit</i>
		<i>Középső (java-) solutréen</i>	. . . . .	
		<i>Magdalenien</i>	. . . . .	
<i>Alluvium</i>	. . . . .	<i>Azylien</i>	. . . . .	<i>Neolit</i>

Legvégül pedig — eddigi tapasztalataim alapján — ismételten is hangsúlyoznom kell az első erdélyi kétségtelenül solutréei artefactum lelőhelyének az ősemberkutatás szempontjából való jelentőségét, amelyet tervezett legközelebbi ásatásaim minden bizonnyal, minden tekintetben fokozottan fognak igazolni.

† *Mallász József.*